

андерайтингу має і те, що багато підприємств в Україні перебувають у скрутному фінансовому становищі і є інвестиційно непривабливими. Однак незважаючи на це, андерайтинг є перспективним напрямом діяльності банків і вони все більше надають йому перевагу у своїй діяльності.

Література

1. www.ssmc.gov.ua – Інтернет-сайт Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку України.
2. Пшик Б. Напрями діяльності українських банків у сфері корпоративного фінансування// Вісник НБУ. – 2005, № 7. – С. 40-44.
3. Снігурська С. Операції банків з андерайтингу та їх облік// Вісник НБУ. – 2005, № 4. – С. 43-46.
4. Краев А.О. и др. Рынок долговых ценных бумаг: Учебное пособие для вузов. – М.: Изд-во "Экзамен", 2002. – 512 с.

УДК 330.356.214

О.І. Бідник – Львівська комерційна академія

ПОНЯТТЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ

Розглянуто та проаналізовано широкий спектр визначень поняття "капітал підприємства", досліджено його еволюцію. Запропоновано власний підхід до визначення капіталу підприємства.

Ключові слова: капітал, визначення, еволюція, підприємство, активи, пасиви

О.І. Bidnyk – L'viv commercial academy

Concept of enterprise capital and his evolution

The wide range of the definitions of the notion "capital of an enterprise" has been considered and analyzed, and its evolution has been researched. A personal approach to the definition of "capital of an enterprise" has been proposed.

У сучасній українській економічній теорії існує дуже багато визначень капіталу підприємства. Таке розмаїття поглядів відображає деяку відірваність української економічної науки від тих процесів, які сьогодні відбуваються в нашій перехідній економіці. Також це свідчить про певне нерозуміння законів функціонування ринкової економіки, які поступово приходять на зміну командно-адміністративній системі, або ж про не дуже вдалу спробу поєднати особливості цих двох систем в одне ціле. Безперечно, це ускладнює розгляд теоретичних аспектів кругообігу капіталу та практики його формування в умовах адаптації економіки України до ринкового середовища.

Розмаїття поглядів стосовно визначення капіталу підприємства зумовлене, перш за все, неоднозначним трактуванням суті капіталу у вітчизняній та зарубіжній літературі. Розглянемо деякі з визначень поняття капіталу, які були сформульовані в економічній літературі як зарубіжними, так і українськими та російськими авторами, щоб детально ознайомитись з еволюцією та багатогранністю цього поняття і визначити підходи, які складуть основу для з'ясування суті капіталу підприємства.

Критичне дослідження дефініції та генезису капіталу дає змогу констатувати, що для визначення суті капіталу характерними є два протилежних погляди: з одного боку економісти трактують капітал як сукупність матеріаль-

них цінностей, а з другого – як вартість, яка авансується на придбання факторів виробництва.

З метою більш глибокого ретроспективного аналізу суті капіталу згрупуємо погляди цих економістів у групи. Наприклад, значна частина економістів визначали капітал як сукупність речових цінностей. Так, на думку фізіократа *Франсуа Кене*, "капітал – це не гроші, а ті засоби виробництва, які можна придбати за гроші" [1, с. 66]. *Адам Сміт* визначає капітал, як "головну рушійну силу економічного прогресу. Це запас продукції, що приносить прибуток, або за допомогою якого працею створюються нові блага" [1, с. 78]. З точки зору *Давида Рікардо*, "капітал – це нагромаджена праця або все те, що бере участь у виробництві" [1, с. 82].

Капітал у *Нассау Вільяма Сеніора* – "це пожертва капіталіста, котрий відмовляє собі в радощах споживання й перетворює частину свого особистого доходу на капітал" [1, с. 108]. *Джон Стюарт Міль* у своїх працях писав: "Капітал – це раніше нагромаджений матеріалізований продукт праці, який авансується на придбання засобів виробництва та робочої сили" [2, с. 240].

На думку *Жана Батиста Сея*, "капітал є одним із факторів виробництва, який утворюється в процесі нагромадження, тобто через залучення до виробництва більшої кількості створених продуктів, ніж було спожито в процесі їх виробництва... і є могутнім двигуном, призначеним для використання людиною, і не існує межі капіталу, який можна акумулювати з допомогою часу, виробництва та ощадливості" [1, с. 125].

Французький економіст, родоначальник економічного романтизму *Жан Шарль Леонар Сімон де Сісмонді* визначає капітал, як "виробничі запаси, переважно засоби виробництва" [1, с. 142]. На противагу даним поглядам, досить часто в економічній літературі капітал трактується як певна сума грошей, вартість. Щодо погляду *П'єра Жозефа Прудона*, то у нього "капітал – це гроші, причому провідною його формою є тільки капітал позичковий" [1, с. 146]. З точки зору *Карла Генріха Маркса*, "капітал – це вартість, що самозростає" [1, с. 186].

Відомий англійський економіст початку ХХ ст. *Альфред Маршалл* визначав капітал, як "суму коштів, яка вкладається у підприємство переважно з метою "перспективи вигоди", яка приваблює вкладників до цього починання. Це речі, що створюють передумови для виробництва" [3, с. 208]. Такої ж думки, як і А. Маршалл, дотримуються *П. Самюельсон*, *К. Макконнелл*, *С. Брю*, визначаючи капітал як виробниче устаткування великих фабрик, складів готової продукції, напівфабрикатів [4, с. 37; 5, с. 40].

Американський економіст того ж періоду професор *Джон Бейтс Кларк* розглядав капітал, на відміну від Ж.-Б. Сея, не як один фактор, а як два – грошовий капітал і капітальні блага [1, с. 257]. Шведський економіст *Кнут Вікссель* запропонував "речове" трактування капіталу як сукупності всіх одиниць заощадженої праці та зекономленої землі, помножених на тривалість періоду заощаджень [1, с. 273].

Загалом західні економісти у тлумаченні капіталу єдині в тому, що розглядають його як певну цінність, благо, що приносить його власнику дохід впродовж тривалого часу.

На думку представника економічної думки Росії середини ХІХ ст. *М. Чернишевського*, "капітал – вічна категорія, це продукт праці, який служить виробництву" [1, с. 303].

Серед економістів ХІХ ст. термін "капітал" належав тільки до того сегмента багатства, який був продуктом минулого виробництва. Багатство, яке не було виробленим, таке, як земля або родовища корисних копалин, було вилучене з визначення капіталу. Дохід від капіталу (визначений у такий спосіб) називався прибутком або процентом, тоді як дохід від природних ресурсів називався рентою. Сучасні економісти, для яких капітал означає просто сукупність товарів і грошей, що використовується для створення ще більшої кількості товарів і грошей, уже не вдаються до такого поділу [6, с. 101].

Зазначені вище визначення підтверджують той факт, що капітал має багато тлумачень і може трактуватися як матеріальні ресурси, сума грошей та нематеріальні ресурси. Але більшість поглядів на дане поняття є схожі в тому, що капітал являє собою здатність приносити дохід. Сучасні трактування капіталу підприємства є ще детальнішими, ще глибшими.

Сучасний економіст *І.А. Бланк* визначає капітал, як "накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових засобів і реальних капітальних товарів, що притягується його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику та ліквідності" [7, с. 251].

Трактування *Євхена Бріггема* стосовно поняття капіталу наступне: "капітал – необхідний фактор виробництва і як будь-який інший фактор він має вартість" [8, с. 354]. *В.М. Родіонова* підходить до визначення поняття "капітал" так: "Капітал підприємства – це грошові доходи і надходження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення затрат із розширеного відтворення економічного стимулювання працівників" [9, с. 125].

На думку *О.Г. Білої* "капітал підприємства – сукупні грошові ресурси, що використовуються на підприємстві. Або це авансований у господарську діяльність капітал власний, позичений і залучений у сукупності" [10, с. 299]. *В.П. Кудряшов* вважає, що "капітал підприємства – це вартість матеріальних цінностей, фінансових вкладень і грошових коштів, необхідних для забезпечення господарської діяльності підприємства" [11, с. 46]. *В.М. Шелудько* розглядає капітал підприємства як "суму власного та боргового капіталу і визначається він тією частиною фінансових ресурсів, яка спеціально сформована й призначена для використання у фінансово-господарській діяльності з метою отримання прибутку" [12, с. 25].

Фактично наводить узагальнений підсумок усіх визначень капіталу підприємства *І.В. Зятковський*: "Як свідчить ретроспективний аналіз визначень фінансових ресурсів (капіталу підприємства), дослідники кваліфікують їх як сукупність фондів грошових коштів, доходів, відрахувань або надходжень, що перебувають у розпорядженні підприємств" [13, с. 25]. *Є.Г. Рясних* зазначає, що "капітал – це частина фінансових ресурсів, це вартість, яка дає додаткову вартість"

[14, с. 59]. *С.В. Мочерний* визначає капітал "як виробниче відношення, за якого знаряддя праці, певні матеріальні блага, мінові вартості є засобом експлуатації, привласнення частини чужої неоплаченої праці" [15, с. 254]. На думку *М.С. Дороніної*, під капіталом необхідно розуміти штучно створене знаряддя працюючого людства, завдяки чому воно (людство) підкоряє та перетворює елементи природи для задоволення своїх поточних потреб та розширеного відтворення перелумов для задоволення майбутніх. Капітал – це частина наявного багатства і водночас джерело багатства майбутнього [16, с. 148]. Одне з найпростіших визначень капіталу сформулював *В.М. Опарін*: "Фінансові ресурси (капітал) – це сума коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства" [17, с. 11].

Із наведених вище визначень можна зробити висновок, що більшість авторів розуміє під капіталом певні грошові накопичення, доходи і надходження або фонди грошових ресурсів.

Сучасна економічна теорія містить концепцію капіталу, яку знаходимо у західній літературі і можемо узагальнити наступним чином: капітал – це сукупний термін для товарів і грошей, від використання яких може бути отриманий дохід.

Загальноприйнято вважати, що споживчі товари і гроші для теперішніх потреб і особистого задоволення не входять до складу капіталу. Таким чином, бізнес розглядає свою землю, будівлі, споруди, обладнання, устаткування і сировину поряд з акціями, облігаціями і банківськими рахунками як капітал. Будинки, меблі, автомобілі й інші товари, які споживаються для особистого задоволення (або гроші, обміняні на ці товари), не вважаються капіталом у традиційному розумінні [6, с. 100-101].

На практиці (наприклад, з метою бухгалтерського обліку) капітал визначається як власність, що належить фізичним або юридичним особам у даний момент і чітко відокремлена від доходу, отриманого від цієї власності протягом певного періоду.

У процесі виробництва та на стадіях обігу постійно виявляється двоїста сутність капіталу, що визначає його як джерело для створення продуктивного активного капіталу та як причину виникнення зобов'язань підприємства. Лише правильне розуміння суті капіталу в усіх його багатогранних проявах призведе до максимально ефективного функціонування кожного окремо взятого підприємства та економіки загалом.

Отже, на нашу думку, капітал підприємства – це економічна категорія, для якої є характерною двоїста сутність: з одного боку капітал відображає усі наявні грошові, матеріальні та нематеріальні ресурси підприємства (що зображається в активі балансу), з другого – є джерелом покриття зобов'язань даного підприємства (відображається в пасиві балансу).

Таким чином, уточнюючи вищезазначене, під капіталом підприємства ми розуміємо фінансові ресурси підприємства, авансовані ним на формування активів, необхідних для забезпечення безперервної його діяльності з метою максимізації прибутку.

Наведене авторське визначення капіталу підприємства на основі критичного ретроспективного аналізу поглядів економістів на дану категорію є кроком до встановлення єдиного загальноприйнятого трактування капіталу. Запропоновані узагальнення можуть бути використані при обґрунтуванні по-

літики управління капіталом підприємства, що є перспективним напрямом подальших досліджень у даній галузі.

Література

1. Корнійчук Л.Я. Історія економічних вчень. – К.: КНЕУ, 1999. – 564 с.
2. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник/ За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К.: Вища шк. Знання, 1997. – 743 с.
3. Маршалл А. Принципы экономической науки/ Пер. с англ. В 5 т. – М.: Издат. группа "Прогресс", 1993, т. 1. – 416 с.
4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2 т./ Пер. с англ. 11-го изд. – М.: Республика. – 1992, т. 2. – 400 с.
5. Самуэльсон П. Экономика, т. 1. – М.: НПО "АЛГОН", ВНИСИ, 1992. – 332 с.
6. Пойда-Носик Н.Н., Грабарчук С.С. Фінансові ресурси підприємства// Фінанси України. – 2003, № 1. – С. 96-103.
7. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. – К.: Ника-Центр, 2001. – 528 с.
8. Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту: Підручник/ Пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с.
9. Финансы/ Под ред. В.М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика. – 1995. – С. 125.
10. Біла О.Г. Фінансове планування і прогнозування: Навч. посібник. – Львів: Компакт-ЛВ, 2005. – 312 с.
11. Кудряшов В.П. Фінанси: Навч. посібник. – Херсон: Олді-плюс, 2002. – 352 с.
12. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 439 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
13. Зятковський І.В. Теоретичні засади фінансів підприємств// Фінанси України. – 2000, № 4. – С. 25.
14. Рясних Є.Г. Основи фінансового менеджменту: Навч. посібник. – К.: Скарби, 2003. – 238 с.
15. Мочерний С.В. Економічна теорія: Посібник для студентів вищих закладів освіти. – К.: Вид. центр "Академія", 1999. – 592 с. (Гаудеамус).
16. Дороніна М.С. Управління економічними і соціальними процесами підприємства: Монографія. – Харків: Вид. ХДЕУ, 2002. – 432 с.
17. Опарін В.М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення// Вісник НБУ. – 2000, № 5. – С. 11.

УДК 332.025.12:330.342

*Проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук – ЛКА;
доц. Г.С. Третяк, канд. екон. наук – ЛРІДУ НАДУ;
доц. О.М. Мартин, канд. екон. наук – ЛДУ БЖД*

РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ І ЙОГО ТИПИ

Досліджується регулювання економічних систем. Здійснена типологізація економічних систем за ступенем їх регулювання та виокремлені типи регулювання економічних систем.

Ключові слова: економічна система, регулювання економічних систем, типи регулювання економічних систем.

*Prof. H.I. Bashnjanyn – Commercial Academy of L'viv;
assist. prof. H.S. Tretjak – LRIPA NAPA O; assist. prof. O.M. Martyn – LSU VAS*

The regulation of economic systems and its types

The article investigates regulation of economic systems. The authors realizes typologization of economic systems for the degree of the regulation and separate types regulation of economic systems.

Keywords: economic system, regulation of economic systems, types regulation of economic systems.